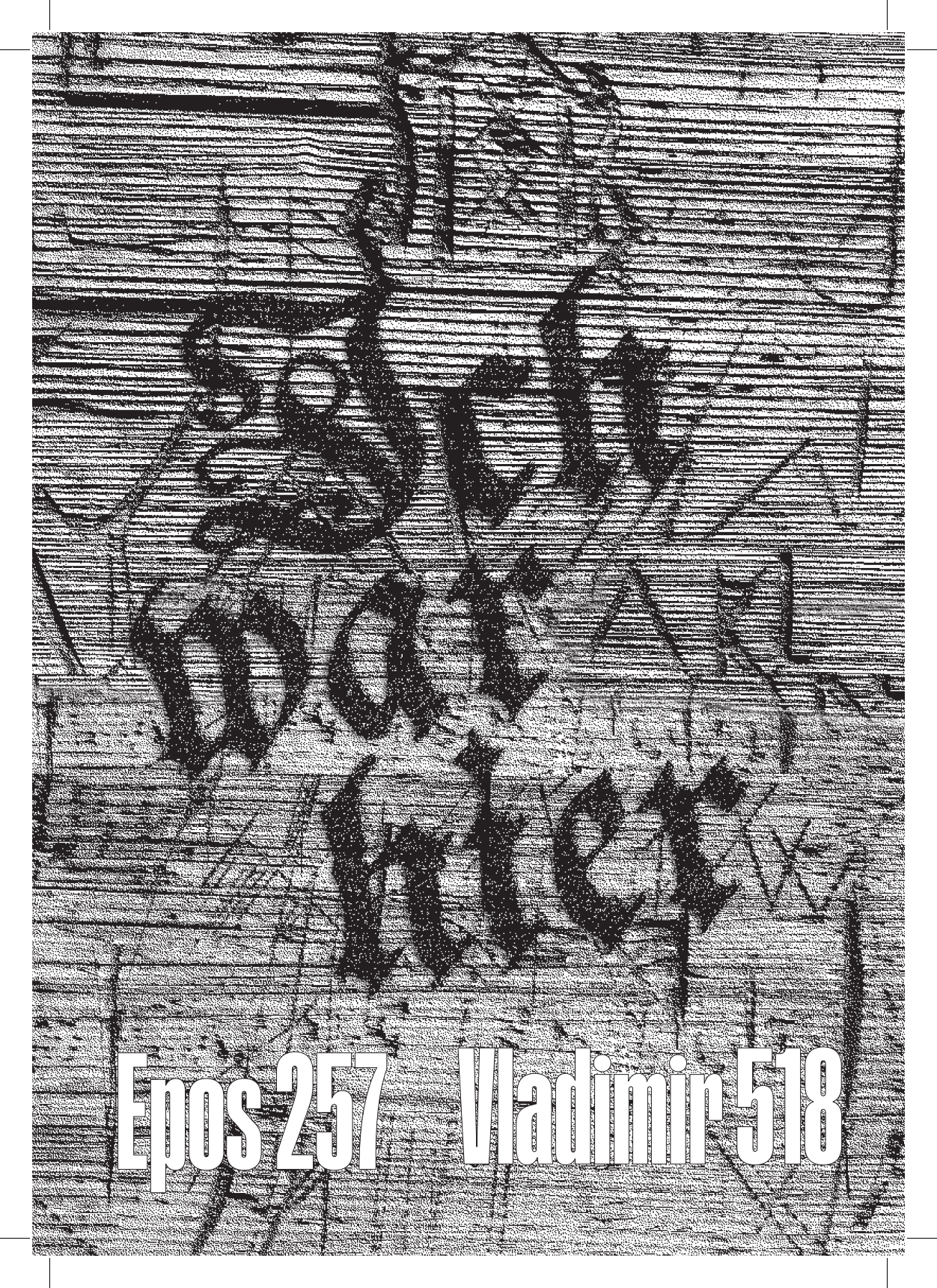




Epos 257 Vladimir 518

Barokní architektura proměnila krajinu v Čechách způsobem, který je dodnes fascinující. Výtvarně působivé stavby dominují městům i vesnicím a činí z nich komponované obrazy. Cesty a osy rytmizují samotnou krajinu a dávají jí vnitřní řád, který na mnoha místech prosvítá i přes nánosy moderních dob. Jedním z nejpůsobivějších příkladů této symbiózy architektury a krajiny je Broumovsko. Oblast tak trochu na okraji, a přesto pevně propojená s Prahou, která byla jedním z klíčových epicenter evropského barokního výtvarného experimentu.

Pupeční šňůrou tohoto spojení je břevnovsko-broumovský klášter, jehož opat pověřil výtvarnou proměnou broumovské krajiny nejprve Kryštofa a posléze jeho syna Kiliána Ignáce Dientzenhofera. Oba tvůrci patřili mezi nejlepší architekty své doby. Kryštof Dientzenhofer (1655-1722) vstoupil do dějin evropské barokní architektury tím, že na samém počátku 18. století postavil řadu dynamických staveb, které rozvíjejí avantgardní myšlenky italského architekta Guarina Guariniho. Patří mezi ně kaple Narození Páně ve Smiřicích, kostel sv. Josefa v Obořišti, chrám sv. Mikuláše na Malé Straně či klášterní kostel sv. Markéty v Břevnově, postavený právě na objednávku břevnovsko-broumovského opata Otmara Zinkeho. Kryštofův syn Kilián Ignác (1689—1751) se pak stal nejvýznamnějším tvůrcem architektury druhé čtvrtiny 18. století, který svými monumentálními stavbami vytvořil působivé finále barokního architektonického dobrodružství v Čechách.

Soubor broumovských kostelů, postavený postupně v letech 1719—1730, je pozoruhodným autentickým svědectvím všech těchto výtvarných zápasů. Přestože se jedná o venkovské stavby, jejich architektura je pozoruhodná. Snad pod vlivem jedinečných dynamických tvarů břevnovského kostela přistoupil opat Zinke na to, že zde namísto běžných venkovských staveb vznikl jedinečný soubor, který historik umění Mojmír Horyna nazval „trojrozměrným skicářem“ – tedy místem, kde si oba tvůrci mohli ve zvláštním „privatissimu“ nerušené promýšlet své architektonické ideje. Oválné půdorysy kostelů ve Vernéřovicích či Otovicích odrážejí nápady, které ve svých raných stavbách promýšlel Kryštof Dientzenhofer. Dynamické půdorysy kostelů v Heřmánkovicích, Vižnově či Šonově jsou naopak součástí experimentů mladého Kiliána Ignáce, který si zde prověřoval motivy, jež pak použil na svých dalších stavbách.

Působivost broumovských kostelů je nesporná. Sepjetí architektury a krajiny je zde stejné, jak bylo na počátku 18. století. Strohá jednoduchost forem jakoby ještě podtrhla odvahu výtvarného experimentu, který k nám jako dialog a výzva promlouvá i po třech staletích. Byla by rozhodně škoda je oslyšet.



Zvěčnění - identita vyrytá do kostela

Touha po zachování vlastní identity je jednou z nejhlubších lidských potřeb, která je podvědomě zakořeněná v každém z nás, a díky tomu se po staletí propisuje i do celé společnosti. Je v podstatě jedno, jakou má formu. Pro někoho to může být deník, jindy její odraz ztělesňuje oficiální pomník slavnému rodákovi na náměstí. Jedním z jejích nejzajímavějších projevů jsou ale nápisy, podpisy a vrypy, které po sobě lidé odnepaměti zanechávají na nejrůznějších místech. Tyto více či méně nápadné, často přehlédnutelné vzkazy jsou stejně tak svědectvím o minulosti, jako zlomkovitým záznamem osobního příběhu, ale ze všeho nejvíc zkratkovitou snahou dosáhnout nesmrtelnosti skrze vlastní jméno či drobnou zprávu. A právě tímto tématem se zabývá i nejnovější společný projekt Epose 257 a Vladimira 518 nazvaný prostě Ich war hier – byl jsem tady.

Oba autoři patří mezi nejvýraznější postavy české nezávislé vizuální scény a jejich citlivost pro znakové intervence není náhodná, protože sami mají kořeny v graffiti komunitě, kde patří mezi legendy. Graffiti přirozeně vnímají v historickém kontextu jako součást širších subkulturních jevů a prostředek komunikace mimo tradiční způsoby. Jedno i druhé pro ně logicky disponuje podobnou DNA už proto, že se v obou případech jedná o komunikační nástroj ukotvený vně systému a společenských norem, který slouží jako způsob osobního vyjádření a možnost, jak si bez ohledu na cokoli přisvojit kousek místa ve veřejném prostoru anonymizující době navzdory a ve druhém plánu tak podat důkaz o vlastní existenci. Tyto různorodé symboly přítomnosti mají ale zároveň ještě nadosobní rovinu, je to spontánní součást dialogu mezi člověkem a světem kolem něj.

Epos 257 i Vladimír 518 se fenoménem nápisů v historických budovách začali zabývat intuitivně a nezávisle na sobě už před delším časem. K realizaci jejich projektu je ale přivedla až společná rezidence v broumovském klášteře v zimě 2024. Právě tady, při průzkumu unikátní skupiny barokních dientzenhoferovských kostelů v okolí Broumova objevili takové množství lidových nápisů v tak intenzivním rámci, že se rozhodli tento materiál umělecky zpracovat. Nešlo přitom jen o to, že sama sakrální architektura principiálně představuje velmi specifický druh veřejného prostoru, který má zvláštní režim, emoci a funkce, ale i lokalita, kde se nachází, je výjimečná. Do dneška jde o demograficky,

politicky, kulturně a sociálně vyhraněné území, do něhož se někdy fyzicky, jindy jen mediálně nebo úřední cestou infiltrují velké dějiny, aby prosáky a vpily se do života krajiny i jejích obyvatel a skrze ně se zase zpětně vztáhly k tomu, co je přesahuje.

Koncentrovaný mikrosvět, který teritorium Broumovska i prostředí kostela představuje, je pak na lidské úrovni sice nepřiliš přehlednou, ale neméně lepkavou pavučinou vztahů, vazeb a interakcí mezi jednotlivci navzájem i mezi nimi a systémem dynamizující každodennost podobným způsobem jako to odráží typologie, kompozice, umístění i formáty nápisů, ať už jsou to jednoduché iniciály, jména, datující nápisy, poznámky a věty s osobním významem nebo obrázkové symboly. Je typické, že se objevují ve všech částech kostela včetně zákristie a začínají se vrstvit v podstatě vzápětí od počátku existence stavby, s kulminací na přelomu devatenáctého a dvacátého století až do současnosti.

První z monitorovaných staveb se stal kostel sv. Markéty v Šonově postavený Kiliánem Ignácem Dientzenhoferem v třetině 18. století, který je typický osmiúhelným půdorysem a orientací směrem k broumovskému klášteru. Po něm následovaly Verněřovice, Heřmánkovice, Božanov... Snímání všech forem, které prováděla restaurátorka Martina Nosková, probíhalo v náročných zimních podmínkách, často za tmy jen s nasazenou čelovkou. Celkem trvalo při dvanáctihodinových směnách zhruba deset dní, jejichž výsledkem bylo jedenadvacet různých velkých panelů s nízkým reliéfem z acrystu na dřevěném jádru. Spolu s nimi vznikla i podrobná fotodokumentace Tomáše Rasla. Na fyzický materiál navázal archivní výzkum v Braunauer Heimatmuseum v bavorském Forchheimu vedený především snahou o ztotožnění nápisů s konkrétními lidmi.

Jednotlivé znaky – fonty nebo piktogramy – jsou zajímavé jak formou, tak obsahem. Odráží se v nich nejen dobová estetika, úroveň vzdělání i individuální zručnost autorů, ale jsou samozřejmě také svědectvím historické situace včetně radikalizujících se politických názorů. Jakkoli jsou Epos 257 a Vladimír 518 důslední a nechávají v rámci své instalace zaznít i tyto aspekty, ve skutečnosti jim jde o něco jiného. Cílem jejich vizuální reinterpretace nápisů i panelů s originálními odlitky, je dotknout se konkrétních lidí v detailu chvíle, kdy „se to dělo“. Zopakovat rituál starý často víc než století a symbolicky se octnout na hraně nože, který nápis tehdy vyrýval.

Pamatuji si toho jen málo. Mé dětství bylo takové tiché.

Měli jsme malé hospodářství.

Tři krávy, pole.

Otec ale chodil i do práce, vyučil se zvonařem.

Jenže v té době už byla válka a v domě nebyl žádný muž,

jen tehýně a moje maminka se čtyřmi dětmi.

...

Kostel nám připomínal nebe, jak jsme si ho představovali z vyprávění.

Mělo překrásnou modrou barvu. Když jsem ho po letech zase

viděla, pomyslela jsem si: „Proč to tak není v každém kostele...“

Ten odstín se mi strašně líbil, bylo to opravdu jako nebe.

Když se konala slavnost Božího těla, hrála hudba.

Pro nás děti to byly krásné mše.

Byl to zážitek.

Modré nebe v kostele mi ve Forchheimu nejdřív hodně scházelo...

Teprve později jsem si uvědomila, že bylo jinde, ne ve Forchheimu.

...

Měla jsem začít chodit do školky, ale vůbec jsem tam nechtěla.

Mí dva nejstarší sourozenci tehdy už byli ve škole.

O rok starší sestra ale do školy nenastoupila.

V té době to nebylo možné.

Nicméně mě do školky poslat chtěli.

Jak strašně jsem tam nechtěla, si pamatuji dodnes.

Vybavuji si, že jsem doma a snažím se pomáhat,

abych ukázala, jak jsem užitečná. To vím.

Ale byli neúprosní.

Na školku si pak vůbec nepamatuji.

Úplně jsem to vytěšnila.

Vzpomínám si ale na cestu. Musela jsem přejít most, takový malý dřevěný.

Ale nechtělo se mi tam.

Pravda je, že jsem do školky nechodila dlouho, v září nás odsunuli.

...

Nemám moc vzpomínek.

Asi proto, že jsem jako dítě vyrůstala v uzavřeném prostředí rodiny.

Tam se odehrávalo všechno.

Často jsme chodili k babičce, to vím.

Měla jsem to tam ráda.

Ale jinak se všechno vytratilo.

Kvůli tomu, co přišlo potom.

...

My zažili divoký odsun. Měli jsme jen asi půl hodiny
na to, si zabalit. Pak jsme museli ven na ulici.
Později nás odvezli do tábora v Meziměstí.
Původně nás chtěli poslat vlakem do Polska.
V přečpaných vagonech bez střechy, byly to nákladní
vagony nebo uhláky, v nich nás vezli tři dny.
Poláci nás ale přes hranice nepustili, a tak jsme museli v hrozně
špatném počasí zpátky do tábora, byli jsme promoklí až na kůži.
Tábor byl přeplněný, ale nezbývalo než tam zůstat.

...

A ještě si pamatuji, že nás fotografovali.
Mám fotografii, na které stojíme všechny čtyři děti za
sebou vyrovnané jako varhanní píšťaly. Já vpředu.
Bránila jsem se.
Na snímku je vidět, jak se mi po tvářích koulí slzy.
Vzlykám, protože mám strach, že mě zastřelí.
Nakonec mě stejně vyfotili.
Ale dodnes si vybavuji, jak strašné to pro mě bylo.

...

Vlak zastavil a všichni museli ven.
Nikoho jsme tam neznali a nikomu nerozuměli.
Ale všichni jsme museli z vlaku, aby nás mohli poprášit dezinfekcí.
Dostalo se nám to všude i do oblečení.
Nechápali jsme, proč to dělají, nikdo nám nic nevysvětlil.
Bylo to děsivé, protože člověk nemohl pořádně dýchat.
Na to si ještě pamatuji. Byla to hrozná situace.
Ale všichni se tomu museli podrobit, teprve pak jsme
konečně mohli nastoupit do dalšího vlaku.
Ten už střechu měl, to vím. Tím jsme dojeli až do Forchheimu.

...

Uchovala jsem si vzpomínky na kostel, které se mi vybavily mnohem později.
Jsem si jistá, že šlo o slavnost Božího těla. Existuje fotografie, na
které jsem v bílých šatíčkách a kolem mě lidé rozhazují květiny...
... a ten kostel, to vím, měl modrý strop. Modrý.

Hannelore Erber
20. 2. 2025, Forchheim



kurátor: Radek Wohlmut
produkce: Pavla Semeráková
koordinace: Simona Brožová, Klára Voskocová
vzdělávací a doprovodné programy: Pavla Semeráková
grafické řešení: Pavel Ticho(ň)
architekt: Pavel Rydlo
restaurátoři: Martina Nosková, Marek Brožek
fotodokumentace: Tomáš Rasi
3D scan: Tomáš Otoupal
3D animace: Ondřej Rakušan
mluvené slovo: Hannelore Erber
zvuková postprodukce: Michal Řepka

Poděkování: za možnost práce v Broumovské skupině kostelů děkanovi Martinu Lanžimu, za spolupráci s krajanským spolkem Heimatkreis Braunau ve Forchheimu Eriku Buchholzovi, za fotodokumentaci z vernisáže a výstavy Lence Lormanové a Václavu Matějčkoví, za instalaci Martinu Šimerovi, Václavu Matějčkoví, za grafické materiály k doprovodným programům Michaele Doubravové a Editě Váňové.

Záštitu nad projektem převzal starosta města Broumov Arnold Vodochodský. Podpořeno Ministerstvem kultury ČR, Státním fondem kultury ČR, Česko-německým fondem budoucnosti, městem Broumov, Hobrou Školník, Nadačním fondem GESTOR pro současné umění a GESTOR - ochranným svazem autorským, z.s., Královéhradeckým krajem.